

Dilfuzaxon QOZOQBOYEVA,
ADChTI dotsenti, PhD
E-mail: shohbegim@list.ru

ADU dotsenti, PhD D.Shokirova taqrizi ostida

TURLI TIZIMLI TILLARDA LOR TERMINLARINING XALQ VA ILMIY TILDA QO‘LLANILISHI VA FARQLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz tilidagi LOR (laringologiya, otologiya, rinologiya) sohasiga oid asosiy terminlarning xalq tilidagi va ilmiy tilidagi nomlanishi va ularning qo‘llanishi masalasi boy ma‘lumotlar va misollar asosida keng va tizimli tarzda tahlil qilinadi. Har bir terminning o‘zbek, rus hamda ingliz tillaridagi shakllari, kontekstga ko‘ra ma‘nolari hamda oddiy va ilmiy so‘zlashuvda qanday o‘rin tutuvchi jihatlari ko‘rsatiladi. Misollar yordamida ilmiy va xalq terminlarining farqlari, bemor va mutaxassislar o‘rtasida yuzaga keladigan kommunikativ qiyinchiliklar va ularning samarali hal qilinish yo‘llari muhokama qilinadi. Bu tahlil LOR sohasida terminlarning to‘g‘ri tanlash va ishlatilishi orqali tibbiy axborot almashinuvi va bemor bilan o‘zaro muloqotni yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: LOR, terminologiya, laringologiya, otologiya, rinologiya, xalq tili, ilmiy til, tibbiy kommunikatsiya, sinonimik atamalar.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ И РАЗЛИЧИЯ ЛОР-ТЕРМИНОВ В ПОПУЛЯРНОЙ И НАУЧНОЙ РЕЧИ В ЯЗЫКАХ С РАЗНЫМИ СИСТЕМАМИ

Аннотация

В работе рассматриваются отличия и особенности употребления основных терминов по ЛОР (ларингология, отология, ринология) на английском, узбекском и русском языках, как в научной, так и в повседневной речи. Включены примеры реальных ситуаций, связанных с интерпретацией и переводом терминологии в разграничении научных и народных выражений. Статья подробно иллюстрирует роль точных и популярных наименований с точки зрения эффективной межличностной коммуникации, информирования пациентов и успешного ведения врачебной практики.

Ключевые слова: ЛОР, терминология, ларингология, отология, ринология, просторечие, научный язык, медицинская коммуникация, синонимичные термины.

USAGE AND DIFFERENCES OF LOR TERMS IN POPULATION AND SCIENTIFIC SPEECH IN LANGUAGES WITH DIFFERENT SYSTEMS

Annotation

This article presents a comprehensive comparison of scientific and vernacular use of LOR (Laryngology, Otolology, Rhinology) terminology in English, Uzbek, and Russian, supplemented by illustrative examples. The analysis investigates how terms shift in meaning and application across languages and registers, with examples highlighting practical challenges in communication and translation. These observations illustrate the vital role of clear terminology selection for successful doctor-patient interaction and cross-professional understanding.

Key words: ENT, terminology, laryngology, otology, rhinology, colloquialisms, scientific language, medical communication, synonymous terms.

Kirish. Tibbiyot fani taraqqiyoti zamonaviy bilim va texnologiyalarning tubdan o‘zgarishi bilan birga, terminlarni aniq va mos ishlatishni ham talab qilmoqda. Ayniqsa, LOR (laringologiya, otologiya, rinologiya) sohasida bemor bilan shifokor o‘rtasida yoki mutaxassislararo hamkorlikda terminlarning aniq va to‘g‘ri tanlovi samarali aloqaning asosi bo‘la oladi. Shu ma‘noda, ilmiy atamalar va oddiy xalq tili atamalarining o‘zaro munosabati, har birining ahamiyati va cheklovlari haqida miqdoriy va sifatli misollar keltirish, mavzuni yanada yoritishga xizmat qiladi. Zamonaviy tibbiyotda ishlatiladigan ilmiy terminlarning soni va ko‘lami orqali ushbu sohaga oid chuqur bilimlarni kengaytirish mumkin bo‘ladi. Ayniqsa, yangi texnologiyalarning tatbiqi natijasida terminologiya yanada boyib bormoqda, bu esa shifokorlar va ilmiy tadqiqotchilar orasida terminlardan to‘g‘ri va yagona foydalanish zaruratini tug‘diradi. Aks holda, noaniqlik yoki noto‘g‘ri tushunishlar bemorlarga noto‘g‘ri tashxis qo‘yilishiga yoki davolanish jarayonida xatoliklarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois, tibbiyotda terminlarni to‘g‘ri va bir xil mazmunda ishlatish qoidalarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish katta ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ilmiy terminlarning oddiy xalq tiliga mos tarjima qilinishi orqali bemor va aholining tibbiyot sohasiga oid bilim va tushunchalari oshadi, bu esa o‘z navbatida sog‘liqni saqlash tizimi samaradorligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

LOR terminologiyasi – klinik semantika, muloqot soddaligi va xalqona ekvivalentlarni o‘zida mujassam etgan juda murakkab tizimdir. Tibbiyot adabiyotlarida “medical plain

language” (yengil tibbiy til) haqidagi konsepsiya mavjud: bu, bemorning kundalik nutqidan ilmiy yozuvgacha so‘z tanlashdagi tafovutlarni, sinonimlar va shikoyatlarni umumlashtiradi. Ingliz, rus va o‘zbek tillarida ham bemor shakllantiradigan (sintetik, xalqona) atamalar va shifokor ishlatadigan (analitik, ilmiy) terminlar mavjud: masalan, “quloq og‘rishi” — “earache”, “болит ухо” va “otitis media” — barchasi bir muammoni turlicha ataydi, lekin klinik protokolda faqat ilmiy versiya rasmiy hisoblanadi.

Terminologik tafovutlarga bir necha nazariy sabablar bor:

Lingvistik turlicha struktura. O‘zbek va rus tilida ko‘pincha simptom yoki tashqi belgilar asosida atamalar yasaladi (masalan, “burun oqypati”, “насморк”), ingliz va ilmiy tilda esa kasallik nomi yoki lotin-ellin ildizi qo‘llaniladi (“rhinitis”).

Sinonimiya va polisemantik holatlar. Bir-biriga yaqin, lekin turli ma‘no va kontekstlarda ishlatilishi sababli noto‘g‘ri tarjima yoki noto‘g‘ri tuzatmalarga olib kelishi mumkin.

Madaniyat va kommunikatsiya. Bemorning kasallik haqidagi tasavvuri va so‘z tanlovi sog‘liqni saqlash sohasidagi natijaga bevosita ta‘sir qiladi. Zamonaviy adabiyotlar, masalan, “Oxford Handbook of ENT and Head and Neck Surgery”da bemor shikoyatini yozib olish va uni standart klinik terminlarga aylantirish usullari keng yoritilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ayniqsa zamonaviy lug‘at va monografiyalar, ushbu terminlarning xalq va ilmiy kontekstda qo‘llanishi, sinonimik va semantik tafovutlarni aniq ko‘rsatadi.

Oxford Handbook of ENT and Head and Neck Surgery (2021)da LOR terminlari to'liq tizimlashtirilgan, har bir kasallik uchun xalqona iboralar va qisqargan atama variantlari keltirilgan.

“Оториноларингология” rus monografiyasida (Пальчун, 2020) klinik tavsif bilan birga, bemor va shifokor orasidagi suhbat namunalari yordamida til va termin tanlashdagi muammolar ko'rsatiladi.

So'nggi maqolalar (Springer, 2021) esa zamonaviy tibbiy axborotlarning o'zaro almashinuvida yagona terminologiya muhimligini alohida ta'kidlaydi.

Shuningdek, internet resurslari va amaliy intervyular natijasida xalq tilidagi iboralar, mintaqaviy farqlar, shifokorlarning kasbiy nutqidagi o'ziga xosliklar ham ko'rib chiqildi.

Ushbu tahlil uchun asosiy LOR terminlari (masalan, “rhinitis”, “otitis”, “laryngitis”, “tonsillitis” va boshqalar) ingliz, o'zbek va rus tillarida puxta tanlab olindi. Terminlarni tanlashda ularning tibbiy terminologiyadagi aniq ta'riflari, sinonim va xalqona ishlatish shakllari ham inobatga olindi. Har bir termin bo'yicha ilmiy tibbiy hujjatlar, monografiyalar, maqolalar, sohalik maxsus tibbiy lug'atlar, shuningdek, tajribali LOR shifokorlari, otorinolaringologiya amaliyoti bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar, va kundalik hayotda bu terminlarni ishlatadigan oddiy bemorlar nutqidan to'plangan real namunalar asosida keng qamrovli ma'lumotlar bazasi shakllantirildi. Natijada, har bir terminning sinonim va xalqona nomlari, shuningdek, ularning kasbiy so'zlovchilar va oddiy odamlardagi ishlatilish chastotasi va nutqdagi o'rni turli didaktik va sotsiolingvistik jihatlarida chuqur taqqoslab tahlil qilindi. Ma'lumotlar misollar orqali terminlarning xilma-xil kontekst va kasbiy ixtisoslik, til darajasidagi qo'llanilishi batafsil yoritib berildi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ingliz tilida, masalan, “rhinitis” atamasi faqat kasbiy-lingvistik kontekstdagina “yengil burun yallig'lanishi”ni bildiradi. Ingliz tilida oddiy odamlar o'zaro so'rashganda ko'pincha “runny nose” yoki “cold” deb atashadi. O'zbek tilida esa kundalik hayotda “burun shamollashi”, “burun oqarishi” istilohlari keng tarqalgan, biroq tibbiy yozuv va so'zlashuvda ko'proq “rinits” ishlatiladi. Rus tilida esa ilmiy tibbiy atama - “ринит”, lekin oddiy odamlar ko'proq “насморк” deyishadi. Masalan, shifokorga murojaat qilgan bemor: “Doktor, menga nasmark tegib qoldi”, deb murojaat qilsa, shifokor kartada “Острый ринит” yoki “Острый насморк” deb yozadi.

Boshqa misol: “otitis” (quloq yallig'lanishi). Ingliz tilida tibbiy hujjatlarda “otitis media” yoki “ear infection” qisqartmasi uchraydi. Oddiy so'zlashuvda esa bolasi kasal bo'lgan onaning so'zi: “My child has an earache”, yoki “He has an ear infection”. O'zbek oilalarida “Quloq og'ridi”, “quloq shamolladi”, “quloq yallig'landi” degan iboralar ko'proq ishlatiladi. Tibbiy ko'rik natijasida esa kartada “otit” yoki “otitis” yoziladi. Rus bemorlari ese bolalarida “otit” bo'lsa, “У ребёнка болит ухо, наверное, это отит” deb murojaat qilishadi.

Yana bir keng tarqalgan termin – “pharyngitis”. Ingliz tilida bu so'zni “sore throat”, “inflammation of the throat” orqali ifodalaydi, shuningdek, tibbiy yozuvlarda “pharyngitis” aniq tashxis sifatida beriladi. O'zbek tilida oddiy insonlar “tomoq og'rishi” yoki “tomoq yallig'lanishi” deydi, biroq mutaxassislar “faringit” so'zini ishlatishadi. Rus tilida esa “фарингит”, oddiy so'zlashuvda “болит горло”. Masalan: “Bolangizda tomoqda yallig'lanish bor – faringit”, yoki bemor aytadi: “Meniki shunchaki tomoq shamollagan”, shifokor esa: “Bu faringit ekan”.

Ushbu misollar orqali har bir til va kontekstda terminlarning kundalik va ilmiy shakllari mavjud bo'lib, bemor va mutaxassis o'rtasida to'g'ri va samarali aloqa qilish uchun kontent tanlash zarurligi ayon bo'ladi. Kundalik hayotda ishlatiladigan atamalar ba'zida ilmiy til bilan solishtirganda ancha soddaroq yoki tushunarli bo'lishi mumkin, biroq tibbiyot sohasida aniq va chalkashliksiz tushuncha almashinuvi uchun ko'pincha ilmiy terminologiyadan foydalanish lozim bo'ladi. Shu sababli, mutaxassislar va bemorlar o'rtasida samarali va ishonchli muloqot o'rnatishda, har doim kontekstga mos, to'g'ri tanlangan terminlardan foydalanish katta ahamiyat kasb etadi. Bu esa, o'z navbatida, sog'liqni saqlash sohasida xizmat ko'rsatayotgan mutaxassislar uchun ham, bemorlar uchun ham yaxshiroq

tushunish va, natijada, davolash jarayonining samarali bo'lishiga yordam beradi.

Tahlil va natijalar. O'rganilgan misollar shuni ko'rsatadiki, ilmiy terminlar kasb vakillari o'rtasida noaniqliklarning oldini oladi va xalqaro kommunikatsiyani osonlashtiradi. Misol uchun, chet davlatlardan kelgan bemor bilan ishlashda shifokorlar “rhinitis”, “otitis”, “pharyngitis” atamalaridan foydalansa, ular faqat aniq kasallikni bildiradi va noto'g'ri talqinlar deyarli yuzaga kelmaydi. Bu ayniqsa zamonaviy tibbiyotda dolzarb hisoblanadi, chunki ilmiy tildan foydalanish natijasida shifokor va bemor yoki shifokorlar o'rtasidagi muloqotda xato va tushunmovchiliklar bartaraf qilinadi. Bundan tashqari, tibbiyot mutaxassislari o'zaro xalqaro tajriba almashish jarayonida umumiy ilmiy atamalarga tayangan holda samarali hamkorlik qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Boshqa tarafdin, xalq terminlari oddiy odamlar uchun tushunarliroq va esda saqlashga oson. Masalan, “quloq shamollash” yoki “tomoq og'rishi” iboralari keng tarqalgan bo'lib, bu atamalar yordamida shifokorlar bemorga kasallik haqida oddiy va tushunarli ma'lumot bera oladilar. Shu bilan birga, odamlar orasida keng ishlatiladigan ushbu so'z va iboralar kasalliklarning belgilarini osonroq tanib olish va boshlang'ich bosqichlarda profilaktika choralarini ko'rishda yordam beradi. Aslida, zamonaviy tibbiyot amaliyotida ilmiy va xalq tilining uyg'unligi betakror ahamiyat kasb etadi: mutaxassislar ilmiy aniq terminlarni ishlatishda, ular zarur hollarda oddiy atamalar orqali bemorlarga kasallik tafsilotlarini sodda va tushunarli qilib yetkazishlari maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Lekin, xalq terminlarining universal emasligi va mintaqaviy xususiyatlari tufayli ba'zan kasallik to'g'risida noto'g'ri tasavvur yoki chalkashliklar ham paydo bo'ladi. Masalan, “burun shamollash” atamasi ko'plab hollarda nafaqat oddiy shamollashni, balki boshqa kasallik yoki holatlarni, shuningdek, allergiyaga bog'liq bo'lgan rinopatiya holatiga ham nisbatan qo'llanilishi mumkin. Bu esa kasallikni aniqlash jarayonida va aniq tashxis qo'yishda xatolikka olib kelishi yoki xatolik ehtimolini ancha oshirishi mumkin. Ayrim hududlarda bir kasallik o'rniga butunlay boshqa nomlar ishlatilishi, yoki mahalliy dialekt va urf-odatlariga asoslangan izohlar ham bo'lishi mumkin. Bu vaziyatda ham bemorlar, ham tibbiyot xodimlari o'rtasida tushunmovchilik, noto'g'ri axborot almashinuvlari yuzaga chiqadi. Shunday ekan, shifokor xalq tilidagi terminologiyani ham, ilmiy nomlarni ham juda yaxshi bilishi, har ikki holatda ham kasallikning to'g'ri manosi va ko'lamini tushuntira olishi, bemorlarni aniq va ravon axborot bilan ta'minlashi juda muhim hisoblanadi. Faqat shundagina kasallikni to'g'ri baholash va muvaffaqiyatli davolash imkoniyati oshadi.

Bundan tashqari, ilmiy atamalarni xalq tilida aniq va sodda izohlab berish, har bir terminga hayotiy misollar keltirish orqali bemor va mutaxassislar o'rtasida ishonch va to'g'ri muloqotni rivojlantirish mumkin. Masalan, bolalarda “tonsillitis” tashxisi qo'yilganda, onalarga bu “bodomcha bezlari yallig'lanishi” ekan, uning asosiy belgisi tomoq og'rishi va harorat oshishi orqali ifodalanishini aniq-yu lo'nda tushuntirish zarur. Shuningdek, oddiy tilda tushuntirish bemorlarning o'z salomatligi haqida to'liq va to'g'ri ma'lumotga ega bo'lishiga, kasalliklarning oldini olish choralarini bilib olishiga yordam beradi. Har bir ilmiy atama uchun amaliy ko'rinishda, ya'ni hayotdan olingan yoki kundalik hayot uchun tushunarli bo'lgan misollar berish, bemorlarning shifokorning tavsiyalariga to'liq amal qilishiga, tashxis va davo jarayonini to'g'ri anglab yetishiga ko'maklashadi. Bundan tashqari, shifokor va bemor o'rtasida ochiq muloqot o'rnatilib, davo samaradorligi oshadi, noto'g'ri tushunchalarning oldi olinadi. Misol uchun, “tonsillitis” atamasini oddiy tilga o'girib, uning sabab va oqibatlarini onalarga batafsil izohlab berish, ularni xotirjam qilish bilan birga, kerakli profilaktik tadbirlarni o'z vaqtida bajarishga yordam beradi.

Xulosa. Keltirilgan misollar va tahlillar asosida xulosaga kelish mumkinki, xalq va ilmiy nomlardagi LOR terminlarining har biri o'ziga xos ahamiyat va rolga ega. Ayniqsa, tibbiyot sohasida kommunikatsiyaning samaradorligi uchun turli terminlardan to'g'ri foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Tibbiy va ilmiy ishlar uchun standartlashtirilgan, ilmiy asoslangan terminlarni tanlash, mutaxassislar o'rtasida aniq va bir xil

tushuncha almashinuvi uchun zamin yaratadi. Shu bilan birga, bemor va aholi bilan ishlashda, oddiy odamlar uchun tushunarli va yengil qabul qilinadigan mahalliy yoki xalqona terminlardan foydalanish ularning kasallik to'g'risida to'liq ma'lumotga ega bo'lishiga, profilaktik tadbirlarning to'g'ri bajarilishiga yordam beradi. Bu ikki yo'nalishga birdek e'tibor berish, ularni mos va

uyg'unlashtirib, ilmiy va amaliy ma'rifiy faoliyatni olib borish, jamiyatda sog'lomlik darajasining o'sishiga, profilaktika va davolash samaradorligining ortishiga, tibbiyot sohasida yutuqlarning ham oshishiga xizmat qiladi. Natijada, bu integratsiyalashgan yondashuv sog'liqni saqlash sohasida umumiy taraqqiyot va ijtimoiy manfaatlarining oshishiga olib keladi.

ADABIYOTLAR

1. Oxford Handbook of ENT and Head and Neck Surgery. Oxford University Press, 2021
2. Терапевтическая оториноларингология. Под ред. В.Т. Пальчуна. М.: ГЭОТАР-Медиа, 2020
3. Otorhinolaryngology: Head and Neck Surgery. European Manual. Springer, 2021
4. O'zbekcha-ruscha lug'at. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020
5. Academic articles and field interviews with practicing ENT specialists